

Л. І. Починок

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОМЕНТ ІСТИНИ: БІБЛІЙНА СИМВОЛІКА ЯК ІНДИКАТОР СВІТОГЛЯДНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ І. ФРАНКА

У статті акцентовано увагу на біблійних образах та мотивах у творчості І. Франка, що виявляють еволюцію світоглядних переконань митця.

Ключові слова: світогляд, переконання, еволюція, ідеалізм, дух, мораль, біблійний образ, мотив.

«... до релігії належить також чуття, любов до тої вищої істоти, й до інших людей, любов до добра і справедливості, а в кінці також добра воля, постанови жити і самому так, щоб наближувати себе й інших до тої вищої істоти»
(І. Франко) [25, с.3].

В одній із своїх праць митрополит Іларіон писав: «Людина складається з двох головних частин: вічного Духа й смертного тіла. І людина з найдавнішого часу бачила своє щастя в них: одні, а таких величезна більшість, у задоволенні потреб свого тіла, а другі, їх дуже мало, у задоволенні потреб Духа...» [18, с.49]. До цієї вибраної когорти «*homo spiritus*» належав також І.Франко, життя якого сповнене духовних пошуків, свідомих зречень та самовідданих жертв.

Питання світоглядної еволюції Івана Франка, а особливо — його сприйняття біблійних істин та християнського світу, постійно перебувало в полі зору біографів письменника, літературознавців та критиків. З вульгарно-соціологічних та атеїстичних позицій трактувалась ця проблема в рамках українського радянського літературознавства [6]. Прибічники цієї тези традиційно послуговувались поемами «*Ex nihilo* (Монолог атеїста)», «Страшний суд» та окремими ранніми поезіями І.Франка періоду його захоплення соціалістичною теорією.

Останнім часом до цього переліку творів додалась ще й «Поема про сотворення світу» (1904). Перевидана у 2004 р. видавництвом «Обереги» [26], праця І.Франка викликала помітне і прогнозоване поживлення серед апологетів «рунівирі», адже автор студії, зіставляючи власне тлумачення біблійної Книги Буття з давньоєврейським і грецьким текстами, обстоює необхідність вдумливого (читай — *скептичного!*) наукового аналізу Біблії, зокрема намагається з'ясувати окремі загадкові сторінки першотвору, вказує на слабкі місця і суперечності його пізніших коментарів, а головне — робить висновок про запозичення авторами та укладачами старозавітних книг сюжетів “від вавилонян та інших сусідніх народів” [26, с.128], «спростовуючи», так би мовити, автентичність біблійних текстів.

Чомусь не виникає найменшого бажання сперечатися чи дискутувати з цього приводу ні з самим автором, що жив, як пам'ятаємо, у

добу тотального наукового скепсису і критичного аналізу (а саме це, до речі, допомогло Франкові згодом розчаруватися і в теорії соціалізму); ні тим більше — із сучасними «спростовувачами» біблійних істин. На думку спадають лише прозорливі й глибокі слова митрополита Іларіона: «Віруймо в Бога без мудрування, віруймо повною своєю істотою: серцем, душею й розумом» [9, с.15]. Як науковець і проповідник, І.Огієнко говорить про істинність, що виявляється у повноті пізнання, але — без новітньої софістики, софістичного розумування (тут — «*мудрування*»), що в Іларіоновому підтексті сприймається як «приховані діяння темряви у споконвічних противенствах зі світлом» [21, с.88].

Провідною ідеєю у ставленні І.Франка до релігії, як зазначає М.Фіглевський, було не якесь заперечення цього сповненого загальнолюдського змісту духовного феномену, а прагнення виявити, наскільки віра, а також його інституції можуть слугувати інтересам народу, виконувати роль його духовного взірця, сприяти національному самовиявленню і розвитку [22]. Гадаємо, що І.Франко цілком згодився б і з словами патріарха Йосифа Сліпого: «Наука й віра є двома крилами людського духа» [19], та з його твердженням, висловленим у патріаршому Заповіті: «Наука — це один з наріжних каменів — стовпів відродження і сили народу...», наука є «остоєю для Церкви в нашій народі», вона через свої наукові і виховні установи є «виховницею народу», бо через неї «одиниця стає тим багатіша, чим сильніше її опановує ідея, що обнімає небо і землю, час і вічність, історію і сучасність, серце і розум» [8, с.6].

Саме тому більш пильну увагу привертають студії про І.Франка, побудовані на принципах наукової толерантності і поміркованості, що виявляють, насамперед, непідробний інтерес дослідників до самої проблеми, а також їх щире прагнення розкрити для себе і наскільки допустимо зглибити духовний світ митця. А досягти наукової об'єктивності, безперечно, неможливо без залучення до контексту літературознавчого аналізу творів діаметрально протилежної світоглядної орієнтації, в яких І.Франко глибоко осмислює образну символіку Книги Книг та закладене у ній гуманістичне вчення. Серед таких студій назвемо праці Є.Маланюка [15], Я.Мельника [16], Т.Гундорової [4-5], І.Бетко [1], Я.Грицака [3], В.Лесика [13], Ю.Клим'юка [11], М.Фіглевського [21], Н.Забужко [7], В.Ліпчика й В.Гребенюка [14] та ін., що, звісно, не вичерпують перелік усіх досліджень, а з іншого боку — і не створюють ефекту цілкового наповнення і вивчення порушеної проблеми, — проблеми осмислення світоглядної еволюції І.Франка в контексті біблійної символіки, що в літературознавстві лише пунктирно накреслена і потребує подальшого наукового розмислу та аналізу. Почасти і ми пробуємо докласти децицю до загальної справи і з'ясувати, наскільки вагомими і значущими були в житті і творчості Франка біблійні істини, образи та символіка.

Найперше, що слід зауважити, — то це взагалі ставлення митця до Святого Письма та поширення його ідеалів у народних масах.

Показником чого є пильна увага Франка до справи перекладу Біблії українською мовою, яка стала особливо актуальною на українських теренах уже з другої половини ХІХ ст. Можна погодитися з думками про те, що сам факт здійснення перекладу Біблії українською мовою і надрукування її спочатку частинами, відтак і повністю, був фактом великого богословського і культурного значення, який виходив далеко за межі чисто філологічних проблем [22]. Адже, за словами В.Сулими, саме «Біблія, одна з перших книг світу, з'ясувала перспективу людської історії, що почалася з трагічного розриву, самовільного відходу від духовної домінанти буття, від Бога» [20, с.4]. А, як справедливо відзначає Д.Степовик, «в якому б пригніченому стані не перебував той чи інший народ, але якщо з'являється його мовою книга книг християнської релігії — Біблія, — цей народ має майбутнє, а його культурні здобутки, його духовні ідеали і спроможності так чи інакше входять до світового фонду культури» [22]. Біблія як Книга Книг є найбільш читаною в історії людства. Без розуміння Біблії неможливо осмислити європейську цивілізацію та її культуру. Поза Святим Письмом, що розкриває людині істину про її особливу гідність, даровану Богом, християнин не в змозі збагнути самого себе, своєї духовності і своєї життєвої мети: «У той момент, коли ви дізнаєтесь, хто ви є насправді, всі секрети світу відкриваються для вас» (Шрі Чінмой) [12, с.75]. Суголосна із попереднім твердженням і думка І.Франка, висловлена ним у поетичних рядках:

*Книги — морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить* [27, с.177].

Тому видається цілком природним, що, ставши, за словами Євгена Маланюка [15], «виявом національного інтелекту», Іван Франко — ледве чи не поодинокий з-поміж українців, який так глибоко занурюється в історію та філософію християнства, так досконало знайомиться з Святим Письмом, з апокрифічними текстами. А згодом, у різні роки не раз звертається, до перекладів уривків з біблійних книг. Ще 1873 р. він переклав створене у VIII ст. до н. е. «Пророцтво Ісайї», розділ I-IV; переклад був опублікований лише помертвено, 1930 р. У 1904 р. побачила світ згадана вище розвідка Франка «Поєма про сотворення світу», в якій було надруковано його переклад двох перших розділів біблійної «Книги Буття» (I, 1-31; 2, 1-25). 1912 р. у львівському часописі «Неділя» і тоді ж окремим виданням побачив світ Франків переклад найдавнішої пам'ятки давньоєврейської поезії «Пісня Дебори» (XII ст. до н. е.), яка входить до складу біблійної «Книги Суддів» (VII — початок VI ст. до н. е.). Із переліченими перекладами біблійних фрагментів та їх аналізом виразно циклізуються й перекладені І.Франком дві розвідки французького теолога та історика релігії Моріса Верна: «Основи критики біблійної» (переклад у співавторстві з Іваном Белеєм: Львів, 1891) та «Життя Ісуса Христа» Пате-ра Дідона і Моріса Верна (Львів, 1897). Крім того, І.Франко надру-

кував низку розвідок Моріса Верна в перекладах Лесі Українки: «Біблія, або Книги Старого Заповіта» («Народ». — 1894. — № 1-18; окреме видання — Львів, 1903); Євангеліє («Житє і слово». — 1895. — Т. 3. — Кн. 1, 2; окреме видання — Львів, 1905) [17].

А як філософ-поет та літературознавець, Іван Франко зазначав: «Біблію можна теж уважати збіркою міфів, легендарних і психологічних мотивів, які в самій Біблії опрацьовані в такий чи інший спосіб, зате сьогодні можуть бути опрацьовані зовсім інакше, відповідно до наших поглядів на світ і на людську природу. В такому разі перед індивідуальністю поета відкривається справді широке поле...» [24, 264]. Та й, власне, мав на увазі, найперше, самого себе. Святе Письмо у творчості Франка було невичерпним джерелом «вічних» тем, ідей, мотивів, образів, знайомих широкому загалу у всьому світі, джерелом художніх істин та архетипів, що дозволяло йому глибше розкривати проблеми своєї доби, долучити українське письменство безпосередньо до європейського, в якому використання біблійних сюжетів стало давньою традицією. Питання осмислення Франком біблійної символіки мало й іншу смислову суть: саме через неї розкривався реципієнту і сам Франко. Як зауважує М.Шевчук, «використовуючи традиційний сюжет чи образ, митець, безумовно, пропускає його через призму власного світосприймання, і тоді відбувається трансформація внутрішньої і зовнішньої структури цього образу чи сюжету, яка відбиває авторські шукання і прагнення» [28, 117].

І нарешті, для І.Франка, на чому митець сам неодноразово акцентує, біблійні істини були і особистим дороговказом у громадському служінні. «Мій український патріотизм, — говорить Франко у автобіографії «Дещо про себе самого», — то не сентимент, не національна гордість, то важке ярмо, яке доля положила на мої плечі. Я можу показувати своє незадоволення, можу потихо проклинати долю, що вложила на мої плечі те ярмо, але скинути його не можу, бо тоді б я став підлим відносно власного сумління. І коли що полегшує мені двигати це ярмо, так це те, що бачу український народ, як він, хоть і нині бідний, слабкий і безпорадний, але все-таки помалу підноситься, чує в щораз ширших масах жажду світла, правди і справедливості і шукає шляхів до них. Отже, варто працювати для цього народу і ніяка чесна праця не піде на марне» [23, с.26-27]. Безумовно, для Франка євангельський заклик Ісуса Христа: «Коли хоче хто йти вслід за Мною, хай зречеться самого себе, і хай візьме свого хреста та й за Мною йде!» (Мр: 8, с.34) [2, с.937], — був надзвичайно близьким, був, власне, змістом його життя.

І як же перегукується життєва позиція І.Франка з настановами митрополита Іларіона: «Коли не вміємо служити Народові, вчимося від нашого найбільшого вчителя, Самого Ісуса Христа. Найкраща служба Богові — це служба народові!.. Коли б мене хтось сьогодні спитав, яким чином можна найпевніше ввійти до Царства Небесного, я б йому без надуми відповів: «Службою народові!» Це найбільша сучасна Христова заповідь — служити своєму народові» [10, с.2], та з

його словами: «Я злився зі своїм народом. Його рани — мої рани, його болі — мої болі».

Любов, Жертва і Правда — такими були життєві засади І.Франка, його світочі — у мороку нерозуміння та зневаги, його сила і наснага — на шляху духовного змагання. Як болюче застереження-заповіт звучать слова Франка:

*Благословляю тебе, щоб до скону твого,
Доніс ти серце чисте й щиру душу.
І щоб не зазнав ти сирітства духовного,
В якому я свій вік коротать мушу [27, с.270].*

Глибоко усвідомлюючи, що без божественних вічних істин не може повноцінно існувати людина, Франко пише:

*Бажати будеш правди дуже,
Та з помилки у помилку блукать.
Ніхто тебе не витягне з калюжі,
Хіба лиш Божа благодать [27, с.270].*

Таким чином, ще і ще раз переконуємо у непересічності, глибині й надзвичайній актуальності проблеми духовної еволюції І.Франка у світлі вічних біблійних істин, духовних євангельських заповідей, що потребує досконалого, скрупульозного вивчення і осмислення, адже несе у собі колосальний виховний потенціал для всієї української нації, величним пророком якої вважається Іван Франко.

Список використаних джерел:

1. Бетко І. Войовничий атеїзм чи осмислення євангельської моралі? // Слово і час. — 1994. — № 2. — С. 32-38.
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Перекл. проф. Івана Огієнка. — К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. — 1168 с.
3. Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота. — К.: Критика, 2006. — 632 с.
4. Гундорова Т. Невідомий Іван Франко. Грані Ізмарагду. — К.: Либідь, 2006. — 262 с.
5. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр. — К.: Критика, 2006. — 352 с.
6. Див.: Атеїзм І.Франка // Іван Франко: Бібліогр. покажчик 1956-1984 / Упор. М.О.Мороз. — К, 1987. — С. 141-144.
7. Забужко Н. Заповіт українському народові: Аналіз поеми «Моїсей» І.Франка // Українська мова і література у школі. — 1991. — № 9. — С. 21-31.
8. Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа. — Рим, 1981. — 48 с.
9. Ларіон, Митрополит. Віра. Слово во время люте: [Проповідь]. — Холм: Свята Данилова Гора, 1944. — 25 с.
10. Ларіон, Архиепископ. Служімо своєму народові: Слово Високопреосвященнішого Ларіона, Архиепископа Холмського й Підляського на III з'їзді о.о. деканів дня 10 лютого 1942 р. — Холм: Свята Данилова Гора, 1942. — 18 с.
11. Клим'юк Ю. «Дух, наука, думка, воля...»: До вивчення «Гімну» І.Франка // Урок Української. — 2002. — № 11-12. — С. 34-36.

12. Кудрик Л. Вчення І.Огієнка про мету людського життя, цінність людини і її обожнення // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Наук. зб.: Серія історична та філологічна. — Вип. V. — Кам'янець-Подільський, 2007. — С. 74-80.
13. Лесик В. Філософська концепція поеми "Мойсей" // Дзвін. — 2000. — № 8. — С. 148-151.
14. Ліпчик В., Гребенюк В. Вірянин чи атеїст? Про релігійні мотиви у творчості Івана Франка з нагоди 150-річчя з дня його народження // www.pravoslavja.lutsk.ua/vev/stattja/?newsid=352
15. Маланок Є. Франко незнаний // Урок Української. — 2002. — № 1. — С. 46-47.
16. Мельник Я. Іван Франко й біблія аросгурґа. — Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2006. — 198 с.
17. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу // www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=167&Itemid=41
18. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Українське монашество. — К., 2002. — 284 с.
19. Сліпий о. д-р Йосиф. Віра і наука. — Рим, 1990. — 94 с.
20. Сулима В. Біблія і українська література: Навчальний посібник. — К.: Освіта, 1998. — 400 с.
21. Тіменик З. Темпоритмічність віри, любові правди у митрополита Іларіона (Огієнка) // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Наук. зб.: Серія історична та філологічна. — Вип. IV. — Кам'янець-Подільський, 2007. — С. 88-100.
22. Фіглевський М. Біблійні сюжети та християнські мотиви в творах І.Франка // www.narratif.narod.ru/figlevsky01.htm
23. Франко І. Дещо про себе самого // Слово і час. — 1992. — № 1. — С. 24-27.
24. Франко І. Зібрання творів: В 50 т. — К.: Наукова думка, 1980. — Т. 27. — 463 с.
25. Франко І. Радикали і релігія. — Львів, 1898. — 19 с.
26. Франко І. Сотворення світу. — К.: Обереги, 2004. — 160 с.
27. Франко І. Твори в трьох томах. — К.: Наукова думка, 1991. — Т. 1. — 672 с.
28. Шевчук М. «Вічний» сюжет у національних шатах // Суспільствознавчі науки та відродження нації. — Кн. 1. — Луцьк, 1997. — С. 117-119.

In the article the attention on biblical image and themes is accented in I.Franko's creation, that evolution of world view persuasions of artist is exposed.

Key words: world view, persuasion, evolution, idealism, spirit, moral, biblical image and themes.

Отримано: 11.09.2009